

80 χρόνια από τον βομβαρδισμό της πόλης σύμβολου του ισπανικού εμφυλίου. Ξεφυλλίζοντας τις σελίδες της ιστορίας του εργατικού κινήματος και τις στιγμές μεγαλείου και τραγωδίας που τη σημάδεψαν, αλλά πάντα με το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον...

Μάκης Γεωργιάδης

Εκείνες τις μέρες ο φασισμός βάλθηκε να ξεριζώσει και την ίδια την άνοιξη. Το σκοτάδι πύκνωσε ξαφνικά πάνω από την Ισπανία. Ας ήταν μόλις 4.30 μ.μ. Απομεσήμερο και ο κάματος της ημέρας που έσφυζε στην πόλη και τους αγρούς πρόσμενε ένα λιόγερμα που θα στάλαζε κάποιες σταγόνες ελπίδας στο άκουσμα των νέων από τα μέτωπα που αιμορραγούσαν.

Στο Βορρά και στη χώρα των Βάσκων οι φασιστικές ορδές του Φράνκο είχαν βαλθεί με λυσσαλέο μίσος να κατακτήσουν ξανά τον πολύπαθο αυτό τόπο του οποίου οι άνθρωποι με περίσσια γενναιότητα αντιστέκονταν και αρνούσαν να υποταχθούν.

Το μέτωπο βρισκόταν 80 χιλιόμετρα νότια της μαρτυρικής πόλης. Αρκετά μακριά για πολεμικές επιχειρήσεις κι όμως τόσο κοντά για τη διάπραξη μιας θηριωδίας. Στην αρχή φάνηκαν στον ουρανό κάποιες σκούρες μελανές κουκκίδες. Όμοιοι λεκέδες με καμβά το επουράνιο γαλάζιο. Έπειτα ο εκκωφαντικός βόμβος των βομβαρδιστικών της λεγεώνας κόνδωρ της γερμανικής λουφτβάφε τα οποία συνοδεύονταν και από αντίστοιχα ιταλικά.

Πριν γίνει αντιληπτό τι ακριβώς συμβαίνει δεκάδες βόμβες εκρήγνυνται στο κέντρο της Γκουέρνικα. Έπειτα και δεύτερο κύμα, και τρίτο...

Το κέντρο μιας ιστορικής βασκικής πόλης στενάζει κάτω από τη μανία των ιπτάμενων φασιστικών τεράτων και στα χαλάσματα των σπιτιών, των σχολείων και των άλλων δημόσιων κτιρίων τα θεμέλια μουσκεύουν με αίμα και δάκρυα.

Το ημερολόγιο δείχνει **26 Απριλίου 1937** και στην ιστορία καταγράφεται ο **πρώτος βομβαρδισμός μαζικών διαστάσεων εναντίον των αμάχων και των κέντρων των πόλεων** οι οποίες δεν διαθέτουν **ούτε έναν στρατιωτικό στόχο**. Είναι από τις στιγμές που το μυαλό σταματά. Όπως σταμάτησε κάποια χρόνια αργότερα όταν τα χερσαία τμήματα της ναζιστικής δολοφονικής μηχανής πραγματοποιούσαν τα ολοκαυτώματα στο **Δίστομο**, στα **Καλάβρυτα** και σε δεκάδες άλλα σημεία της αντιστεκόμενης στους ναζί Ελλάδας.

Οι πρόβες είχαν γίνει με πεδίο δοκιμής το πολιτισμικό κέντρο της χώρας των Βάσκων. Η Γκουέρνικα -στην πραγματικότητα η σωστή προφορά και τονισμός είναι Γκερνίκα, αλλά έχει επικρατήσει και είναι γνωστή η πρώτη και λαθεμένη απόδοση της λέξης -είναι μία από τις παλαιότερες βασκικές πόλεις.

Κέντρο του πολιτισμού και των επιστημών καθώς και επίκεντρο της νομικής επιστήμης αυτής της χώρας η οποία επί αιώνες ακροβατεί μεταξύ διεκδίκησης της ανεξαρτησίας και εκούσιας ή ακούσιας ενσωμάτωσης στον ισπανικό κορμό, η πόλη δεν επελέγη τυχαία.

Οι συμβολισμοί που περιέχονταν στην ιστορία μιας μικρής, αλλά σημαντικής πόλης ήταν πολλοί. Τόσο στο εσωτερικό της πολυεθνικής χώρας της ιβηρικής, όσο και στο εξωτερικό.

Η μεγάλη επίθεση του φασίστα στρατηγού Φράνκο και των εθνικιστών για την κατάληψη της Μαδρίτης είχε αποτύχει μόλις λίγες ημέρες πριν με τις μεγάλες νίκες των Δημοκρατικών δυνάμεων οι οποίες είχαν τη συνδρομή των Διεθνών Ταξιαρχιών, στις περιβόητες μάχες στην κοιλάδα του ποταμού Χαράμα και στη Γουαδαλαχάρα. Ο εμφύλιος έχει μόλις κλείσει το δέκατο μήνα εχθροπραξιών στα πεδία των μαχών και ο Φράνκο θέλει να στείλει ισχυρό μήνυμα πως θα υποτάξει τους Βάσκους ενώ από την άλλη θα συντρίψει κάθε αντίσταση στην κτηνωδία των φασιστικών ορδών του.

Παράλληλα στο εξωτερικό δείχνει πως είναι αποφασισμένος για τα πάντα. Η σιωπή και η απάθεια της «δημοκρατικής Δύσης» γίνεται ο καλύτερος σύνενοχος του. Δύο μόνο σημεία αναφοράς μεγάλης εμβέλειας για συμπαράσταση στον μαχόμενο ισπανικό λαό θα υπάρξουν. Η συνεχής ροή μαχητών στις Διεθνείς Ταξιαρχίες και ο πίνακας «*η σφαγή της Γκουέρνικα*», διά χειρός **Πάμπλο Πικάσο**.

Ο Φράνκο και ο φασισμός τελικά θα επικρατήσουν με τη συνδρομή της επονομαζόμενης **Πέμπτης Φάλαγγας**. Ο κλοιός θα σφίξει τη Γκουέρνικα και συνολικά τη χώρα των Βάσκων σα μέγγενη και ο εθνικιστικός στρατός λίγους μήνες αργότερα θα προελάσει προς το Μπιλμπάο, το Σαν Σεμπασιτιάν και τις άλλες βιομηχανικές πόλεις του Βορρά.

Τα ελεγχόμενα από τη Δημοκρατική κυβέρνηση εδάφη θα αρχίσουν σύντομα να συρρικνώνονται ολοένα και περισσότερο ώσπου να σπάσει το μέτωπο στον ποταμό Έβρο στα τέλη του καλοκαιριού του 1938 και τα εδάφη αυτά να χωριστούν στα δύο και να αποκοπούν.

Ακόμη και σήμερα δεν έχει διαπιστωθεί πόσο ακριβώς άνθρωποι σκοτώθηκαν από τους φασιστικούς και ναζιστικούς βομβαρδισμούς τη Γκουέρνικα. Ο επίσημος απολογισμός κάνει λόγο για **150 άμαχους** ενώ άλλες πηγές τους ανεβάζουν σε **χίλιους**.

Είναι από τις στιγμές που το μυαλό σταματά. Όπως σταμάτησε κάποια χρόνια αργότερα όταν τα χερσαία τμήματα της ναζιστικής δολοφονικής μηχανής πραγματοποιούσαν τα ολοκαυτώματα στο Δίστομο, στα Καλάβρυτα και σε δεκάδες άλλα σημεία της αντιστεκόμενης στους ναζί Ελλάδας

Η σημασία ωστόσο αυτής της ενέργειας σε σχέση με την πολεμική ιστορία δεν είναι το **μέγεθος** της σφαγής όσο ο **ισχυρός συμβολισμός**. Άλλωστε λίγα χρόνια αργότερα οι άμαχοι που θα χάσουν τη ζωή τους στη Δρέσδη θα ξεπεράσουν τις **30.000** ή λίγο αργότερα από μία μόνο, αλλά πυρηνική, βόμβα στη Χιροσίμα θα σκοτωθούν πάνω από **140.000 άνθρωποι**. Η δημοκρατική Ισπανία, η Επανάσταση ψυχορραγούν έπειτα από εκείνη τη μέρα στα συντρίμια **της πόλης σύμβολο**. Σχεδόν δύο χρόνια αργότερα, στην αποκορύφωση του δράματος η αυλαία πέφτει βαριά και ένα πυκνό μαύρο σύννεφο θα σκεπάσει ολόκληρη την Ισπανία για 36 ολόκληρα χρόνια, ως το θάνατο δηλαδή του Φρανσίσκο Φράνκο.

Επισήμως την 1η Απριλίου του 1939 ο δικτάτορας κηρύσσει το τέλος του πολέμου μετά και τη θριαμβευτική κατάληψη της Μαδρίτης ενώ το Γενάρη είχε προηγηθεί η Βαρκελώνη. Τα γαλλοϊσπανικά σύνορα ανοίγουν και μαζί ο δρόμος της προσφυγιάς για τους εκατοντάδες χιλιάδες ηττημένους.

Τις πρώτες μέρες του Απρίλη ωστόσο στο λιμάνι του **Αλικάντε** στη νότια Ισπανία εγκλωβίζονται **χιλιάδες μαχητές των δημοκρατικών, σοσιαλιστές κομμουνιστές και μαχητές των Διεθνών Ταξιαρχιών** οι οποίοι ποτέ δεν είχαν αποχωρήσει καθώς δεν υπήρχε πατρίδα να τους δεχτεί. Τα πλοία για την εκκένωση του Αλικάντε δεν ήρθαν ποτέ εκτός από ελάχιστα που δεν μπορούσαν φυσικά να απορροφήσουν τον όγκο των καταδιωκόμενων πολιτικών προσφύγων, ή μάλλον όσων προσδοκούσαν να βρεθούν σε αυτό το καθεστώς.

Το λιμάνι κυκλώθηκε και από το μεσαιωνικό φρούριο της πόλης αφιονισμένοι φασίστες με τη συνδρομή

ιταλικών μονάδων που είχε αποστείλει ο Μουσολίνι έσπειραν για μέρες το θάνατο με τα πολυβόλα τους. Στο τέλος οι περισσότεροι μαχητές της ηττημένης πλευράς βρέθηκαν όμηροι στα χέρια του στυγνού φασιστικού καθεστώτος. Ο μεγαλύτερος αριθμός τους βρέθηκε στο στρατόπεδο συγκέντρωσης της Αλμπατέρρα στο οποίο κανείς εκτός από τα φασιστικά στρατεύματα δεν είχε πρόσβαση.

Εκατοντάδες πέθαναν από τις κακουχίες και τις άθλιες επί δεκαετίες συνθήκες κράτησης, ενώ αδιευκρίνιστος παραμένει ακόμη και σήμερα ο αριθμός των εκτελεσμένων. Εκτελεσμένων επειδή πολέμησαν για τις ιδέες τους, για έναν καλύτερο κόσμο, πολέμησαν και εκτελέστηκαν γι' αυτό που πλημμύριζε τις καρδιές τους ιδανικό για μια σοσιαλιστική ή για μια κομμουνιστική -αταξική κοινωνία. Η μνήμη και το παράδειγμα όλων αυτών των όπου γης κολασμένων είναι ο φωτεινός οδηγός για το μέλλον. Είναι μια αχτίδα που σκίζει το πηχτό σκοτάδι που πυκνώνει **απειλητικά και πάλι πάνω από την Ευρώπη...**

Ποίηση και τραγωδία σε φόντο άσπρο μαύρο

Η τραγωδία της Γκουέρνικα ίσως να είχε διαφορετική πορεία στον ιστορικό χρόνο εάν δεν τη χρωμάτιζε με το χρωστήρα του ο Πάμπλο Πικάσο, κάνοντας τον ομώνυμο πίνακα ένα από τα πλέον αναγνωρίσιμα έργα τέχνης και παράλληλα αντιπολεμικά και αντιφασιστικά σύμβολα.

Ταυτόχρονα το γιγαντιαίων διαστάσεων έργο (3,3μ. επί 7,7μ.) μετέτρεψε τη μικρή βασική πόλη από μια κουκκίδα στο χάρτη σε ανεξίτηλο χνάρι του επαναστατικού μέλλοντος. Ο μεγάλος Ισπανός δημιουργός δούλεψε πυρετωδώς για πέντε ολόκληρες εβδομάδες μετά τη σύλληψη του πίνακα που έγινε ουσιαστικά μόλις πέντε ημέρες μετά το βομβαρδισμό, δηλαδή την 1η Μαΐου.

Ο πίνακας είχε πάρει σχεδόν την οριστική του μορφή στις 4 Ιουνίου και παρουσιάστηκε ολοκληρωμένος στο προξενείο της Δημοκρατικής ισπανικής κυβέρνησης στο Παρίσι τον Ιούλιο του 1937. Η Γκουέρνικα μάλιστα αποτέλεσε, αναπάντεχα ίσως, την ουσιαστική συμβολή του Πικάσο στη διεθνοποίηση του ισπανικού ζητήματος και της αρωγής προς το δημοκρατικό στρατόπεδο.

Άλλωστε μόλις λίγους μήνες πριν η ισπανική κυβέρνηση είχε ζητήσει τη συνδρομή του αξεπέραστου ζωγράφου προς αυτήν την κατεύθυνση.

Ο πίνακας αποτελεί εδώ και ογδόντα χρόνια ένα δείγμα της απaráμιλλης τεχνοτροπίας του Πικάσο στην κυβιστική φόρμα. Με την ουσιαστική εσωτερική ενόραση η οποία συναντιέται με το εξωτερικό περιβάλλον και συμπλέκεται σε πολλαπλά επίπεδα με το περιβάλλον δίνοντας έτσι αναρίθμητες ερμηνείες και οπτικές γωνίες στο θεατή ο οποίος παρατηρεί τις παραστάσεις του πίνακα. Αναμφισβήτητα όλα αυτά είναι εκ της γέννησής του επιδιώξεις του κυβιστικού ρεύματος. Μια ελεγεία σε φόντο άσπρο μαύρο για την τραγωδία της Ισπανίας, για τον άνθρωπό που αγωνίζεται για το λάο που δεν υποκύπτει.

Πολλά μπορεί να πει κανείς με αφορμή τη Γκουέρνικα. Ακόμη και σήμερα πραγματοποιούνται αναλύσεις πάνω σε αυτές τις παραστάσεις, διαλέξεις, σεμινάρια και μαθήματα στις Σχολές Καλών Τεχνών ανά τον κόσμο έχουν ως αντικείμενο αυτόν τον πίνακα.

Αυτός ο πίνακας αποτελεί ακόμη και σήμερα σταθερό σημείο αναφοράς για το αντιπολεμικό κίνημα. Ένα σταθερό σύμβολο της τέχνης που στρατεύεται εναντίον της βαρβαρότητας, του φασισμού και του πολέμου και στρατεύεται με τους κολασμένους της γης. Η Γκουέρνικα ακόμη και σήμερα στοιχειώνει και αποκαλύπτει το πραγματικό προσώπιο των δυναστών αυτής της γης.

Είναι χαρακτηριστικό πως ο πίνακας ταξίδεψε στο Λονδίνο η τραγική ειρωνεία ήταν πως το ημερολόγιο έδειχνε 30 Σεπτεμβρίου του 1938. Την ίδια ακριβώς ημέρα υπογραφόταν μεταξύ της Βρετανίας και της Γερμανίας το περιβόητο Σύμφωνο του Μονάχου με το οποίο οι δυτικές δυνάμεις παραχωρούσαν σαν ορεκτικό στο Χίτλερ την Τσεχία και ταυτόχρονα εγκατέλειπαν εντελώς, έστω και από την επουσιώδη βοήθεια που παρείχαν, την Ισπανία η οποία αιμορραγούσε και τελικά ψυχομαχούσε κάτω από τη φασιστική μπότα.

Αργότερα όταν το έργο βρέθηκε στο μουσείο Μοντέρνας Τέχνης της Νέας Υόρκης, μόλις είχε πραγματοποιηθεί η σφαγή που διέπραξαν στο Μάι Λάι του Βιετνάμ οι Αμερικανοί. Χιλιάδες διαδηλωτές συγκρούονταν εκείνη τη μέρα με την αστυνομία διαμαρτυρόμενοι για τη συνεχιζόμενη αμερικανική εμπλοκή στο βρώμικο πόλεμο της Ινδοκίνας.

Ο εξόριστος πίνακας επαναπατρίστηκε μόλις το 1981 και εκτίθεται σε μόνιμη έκθεση στο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης της Μαδρίτης. Ωστόσο παραμένει ακόμη και σήμερα ένα διεθνές σύμβολο το οποίο συντροφεύει και εμπνέει εκατομμύρια διαδηλωτές αν τον κόσμο σε πορείες συγκεντρώσεις και διαμαρτυρίες εναντίον της απανταχού βίας και αδικίας από την Ινδία ως την Αγγλία και από την Ισπανία ως την Αμερική.

Δημοσιεύθηκε στο ΠΡΙΝ, 23.4.2017